

Kriminell og annen skadelig atferd hos personer med lett utviklingshemning

Kapittel 9, politi eller hva?

Jørn Kroken, Fylkesmannen i Hedmark
og
Børge Holden, Habiliteringstjenesten i Hedmark

Generelt

- For personer med lett utviklingshemning gjelder både kapittel 9 i lov om helse- og omsorgstjenester (khol), og straffeloven
- Det er derfor et «dobbel sett» av virkemidler for å regulere alvorlig skadelig atferd hos personer med lett utviklingshemning
- Men det betyr ikke at det trenger å være lett å finne gode tiltak
- Ca. 10 % av tvangsvedtakene i Hedmark gjelder personer med lett utviklingshemning

1. Straffeloven for personer med utviklingshemning

- Personer med lett utviklingshemning, eller «lavgradig utviklingshemning», er strafferettslig tilregnelige, og kan dermed straffes
- Det er ikke lett utviklingshemning i ICD–10-forstand, men «utviklingshemning med en sikkerhetsmargin»
- Lett utviklingshemning i ICD–10 dekker IQ-området fra ca. 50 til ca. 69, og tilsvarende generell fungering, som også skal vurderes før diagnose stilles
- Grensen for lett utviklingshemning i straffeloven går fra IQ ca. 55 til ca. 75. Marginen er altså ca. fem. Det kan skyldes at:
 - Intelligenstester har feilmargin, og at
 - Man vil være på den sikre siden, og unngå at personer med lett utviklingshemning blir behandlet som om de fungerer høyere

- (Personer med moderat utviklingshemning og enda sterkere utviklingshemning, eller det som i straffeloven kalles høygradig utviklingshemning, kan ikke straffes
- Handlingene kan i utgangspunktet være like straffbare, men de alvorligste handlingene kan medføre idømmelse av «tvungen omsorg», som utføres i regi av Brøset i Trondheim
- Det gjelder tilfeller der tjenestetilbudene har vært utilstrekkelige, det er gjort feilvurderinger, hendelser er oversett, unnfallenhet etc.
- Det benyttes lite: Siden 2002 er bare 21 personer idømt tvungen omsorg
- Som regel er nok også omsorgstjenester og kapittel 9 i khol mer hensiktsmessig.
- I de fleste tilfellene vil kommunene også overta etter at tvungen omsorg er over
- Idømt tvungen omsorg kan også begjæres opphørt av domfelte, dens nærmeste pårørende og behandlingsansvarlig. Påtalemyndigheten kan til enhver tid beslutte opphør av reaksjonen)

2. Kapittel 9 og personer med utviklingshemning

- Utviklingshemning er alt fra svært svaktfungerende personer til de man må undersøke grundig for å finne en utviklingshemning hos
- Kapittel 6A og kapittel 4A i lov om sosiale tjenester, og forrige versjon av kapittel 9 i khol, altså forgjengerne til dagens kapittel 9 i khol, var mye preget av problemer som er vanligst hos personer med alvorlig og dyp utviklingshemning, og til dels moderat utviklingshemning
- Problemer som er vanligere ved lett utviklingshemning, var mindre ivaretatt
- Det kom lite fram at personer med lett utviklingshemning:
 - Fungerer «skyhøyt» over personer med for eksempel dyp utviklingshemning,
 - Kan ha samtykkekompetanse, og
 - I utgangspunktet er strafferettslig tilregnelige
- Det har kommet seg en del i den nye versjonen av rundskrivet til kapittel 9 som kom i 2015.

3. Samtykkekompetanse

3.1 «Beslutningskompetanse»

- Det nye rundskrivet er mer innholdsrikt når det gjelder samtykkekompetanse, selv om det bruker begrepet «beslutningskompetanse» (som i praksis er svært likt samtykkekompetanse hverken når det gjelder innhold eller hvordan det vurderes)
- Beslutningskompetanse er imidlertid ment å være mer dekkende fordi det omfatter både å kunne samtykke til og nekte noe
- Årsaken til at beslutningskompetanse er omtalt i det nye rundskrivet, er rettsutviklingen nasjonalt og internasjonalt
- På s. 29 rundskrivet står det at i forbindelse med kapittel 9 «... må en persons beslutningskompetanse hensyntas når et tiltak vurderes iverksatt mot vedkommendes vilje», særlig for tiltak som gjelder personens grunnleggende behov
- Det innebærer imidlertid ikke «full nektingsrett». Beslutningskompetanse er kun et moment i vurderingen av om vilkårene er oppfylt
- Personens beslutningskompetanse har også mindre å si når det gjelder skadeavvergende tiltak, fordi straffeloven da vil være rettesnor
- Ingen har rett til å begå for eksempel straffbare handlinger, samme hvor stor forståelse og innsikt de måtte ha

3.2. Samtykkekompetanse og verge

- Et kapittel 9-vedtak krever at personen som vedtaket gjelder for, har verge med mandat til å ivareta oppgaver knyttet til kapittel 9
- Utviklingshemning er en av diagnosene/medisinske tilstander som er et vilkår for å opprette vergemål, og avgjørende i forbindelse med kapittel 9
- Vergemålslovens hovedregel er skriftlig samtykke til å opprette vergemål
- Spørsmålet om samtykkekompetanse må avklares ved oppretting av vergemål
- Endelig avgjørelse om samtykkekompetanse tas av fylkesmannen. Uttalelse fra lege etc. er sentralt
- Ikke alle med lettest utviklingshemning mangler samtykkekompetanse. (Det kreves grundig og tilpasset informasjon for at personen skal forstå situasjoner som det er aktuelt å samtykke i)
- Men på side 64 i Rundskrivet står det at «Kravet om verge i saker etter kapittel 9 er en særregel som går foran vilkårene for vergemål i vergemålsloven § 20. Dette innebærer at reglene om behovsvurdering og samtykke til oppnevning av verge fra personen selv ikke kommer til anvendelse.»
- Eventuell samtykkekompetanse vil dermed ikke hindre et kapittel 9-vedtak
- Men alt i alt «skurrer» kanskje kapittel 9 litt for de med lettest utviklingshemning?

4. Vesentlig skade, eventuelt kriminalitet

- Et grunnvilkår for å bruke tvang er at atferden som det brukes tvang overfor, medfører vesentlig skade
- Beskrivelsene av hvor grensene for vesentlig skade går er lite endret i det nye rundskrivet
- Men det presiseres «... at en handling er ulovlig eller straffbar, er ikke i seg selv tilstrekkelig for å fastslå vesentlig skade» (s. 74), for eksempel nasking og mindre alvorlig bruk av lettere ulovlige rusmidler
- Det er likevel liten tvil om at mye av det som innebærer vesentlig skade, er straffbart
- Det gjelder særlig de formene for vesentlig skade som kalles:
 - «Sosial fornedring», for eksempel blotting og offentlig onanering,
 - «Skader på andre personer», for eksempel vold mot andre
 - «Materielle skader på andres eiendeler»
- De omfattes av straffeloven når de har et visst omfang
- Personer med lett utviklingshemning kan for eksempel true og bruke vold på linje med personer uten utviklingshemning



5. Likheter mellom personer med utviklingshemning og barn

- Lett utviklingshemning (hos voksne) innebærer at intellektuell utvikling ikke har kommet lenger enn til ca. 12-årsnivået. Barnevernloven gjelder for personer opp til 18 år (og 23 år når personen ønsker å fortsette tiltak)
- De aller fleste voksne med lett utviklingshemningsdiagnose (og diagnosen) har verge. Alle har verge til de er 18 år
- Voksne med lett utviklingshemning har et bistands- og omsorgsbehov. Det har også alle under 18 år. Begrepet «omsorgssvikt» er dermed relevant for begge
- Både kapittel 9 og barnevernloven hjemler tvangstiltak for å regulere personens atferd
- Et kapittel 9-vedtak er like lite en sanksjon som et vedtak etter barnevernloven er det.
- Vedtak både etter kapittel 9 og etter barnevernloven bygger på sannsynlighetsovervekt, og ikke straffelovens beviskrav

Alt i alt er det en del likheter mellom kapittel 9 og barnevernloven

6. Atferd som medfører vesentlig skade, inkludert straffbar atferd, som personer med utviklingshemning utfører

6.1. Vesentlig skade, eventuelt straffbar atferd, kan særlig være:

- Sosial fornedring: For eksempel blotting, offentlig onanering og kinking, som også er straffbart
- Skader på andre personer: Vold, inkludert seksuelle overgrep
- Materielle skader på andres eiendeler: Ødeleggelse, stjeling

6.2. Virkemidler, begrensninger

6.2.1. Kapittel 9

- Selv om kapittel 9 åpner for å hindre straffbar atferd, kan det være vanskelig å finne virkemidler
- De generelle kravene til andre løsninger, altså løsninger som ikke inneholder tvang, gjelder selvsagt
- Spørsmålet om forholdsmessighet, og faglig og etisk forsvarlighet (side 79–84), er kanskje mest komplisert for personer med lettest utviklingshemning
- En grunn er at de med lettest utviklingshemning generelt viser mest avansert utfordrende atferd
- Det kan dermed være vanskelig å iverksette kapittel 9 vedtak som «sivile» kvinner og menn skal gjennomføre. Det kan bli for farlig og uverdigg for alle parter
- «Omfanget av fysisk maktbruk», som det heter i forbindelse med faglig og etisk forsvarlighet, kan bli for stort

6.2.2. Straffeloven

- Når kommunen allerede tar hånd om personen, kan politiets interesse for å gjøre noe være begrenset
- Politiet kan ha lett for å betrakte særlig utagering som psykiatri, og bringe personen til psykiatrisk sykehus. Personen må være «gal» for å oppføre seg slik!
- Den som anmelder noe, kan erfare at det skjer lite. Politiet kan henlegge saken ved å vise til:
 - At det ikke har skjedd noe straffbart, eller
 - Bevisets stilling (uten at det trenger å være gjort særlig mye etterforskning)
- Det kan også bli påtaleunndlatelse. (Det finnes nok beviser for tiltale, men det reises ikke sak, og personen får en slags advarsel)
- Det kan bli betinget dom eller samfunnsstraff. Fengsel kan være kortvarig. Alt i alt er straffereaksjoner sjelden en varig løsning

Når personen for eksempel utøver vold mot tjenesteytere, er terskelen for å anmelde ofte høy...

6.3. Virkemidler, muligheter

6.3.1. Kapittel 9

- Et rundskriv fra Helse- og omsorgsdepartementet 21. oktober 2009 slo fast at kapittel 9 (som da het kapittel 4A) kunne brukes for å hindre eller avverge straffbare handlinger
- Det var nesten litt overflødig når man ser på hva vesentlig skade kan være
- Ikke minst oppstår mye vesentlig skade i nødssituasjoner, og da er det fort straffbare handlinger og dermed straffelov
- Samtidig slo HOD fast at virkemidler som låsing av dører og vinduer, «fotfølging» og «tett oppfølging», er lovlige tiltak
- Kapittel 9 regulerer bare i begrenset grad hvilke metoder eller virkemidler som kan tas i bruk
- Det nye rundskrivet åpner for å gi personer med utviklingshemning omsorgstjenester mot deres vilje gjennom kapittel 9-vedtak (s. 50). Det krever at det er nødvendig for å hindre vesentlig skade
- Det vanligste er nok at straffbar atferd hindres ved hjelp av kapittel 9, i form av:
 - Innelåsing
 - Fotfølging
 - Inndragning av farlige gjenstander
 - Varsling og overvåking

Norsk forbund for utviklingshemmede (NFU) mener at bruk av kapittel 9 har gått for langt i å stoppe mer eller mindre straffbar atferd

I en artikkel på nfunorge.org, «Bruk av tvang og makt overfor personer med utviklingshemning», står det blant annet at:

«Det finnes eksempler på at tvangsvedtak benyttes alternativt til straffeprosessloven i tilfeller hvor domstolene ikke finner grunnlag til å anvende straffeprosessloven. Det at en administrativt kan overprøve domstolene, strider mot vår samfunnsordning.»

Men:

- Det er neppe å «overprøve domstolene» å gjøre et kapittel 9 vedtak
- Atferd kan utgjøre vesentlig skade, og gi grunnlag for kapittel 9-vedtak, selv om domstolen av en eller annen grunn ikke dømte personen til straff
- Kapittel 9 og straffeloven, og de to forskjellige utfallene, er uavhengige av hverandre
- I artikkelen står det også at personer med utviklingshemning sjeldnere anmeldes for handlinger som andre anmeldes for, og at sanksjonene i et kapittel 9-vedtak kan være vel så strenge som i straffeloven.

Men:

- Noe av poenget med kapittel 9 er at straffeloven kan være lite egnet for å regulere straffbar atferd hos personer med utviklingshemning. Hva skulle straff ha gått ut på?
- Er det ikke en fordel at atferden møtes på en forebyggende og forholdsmessig måte innenfor et omsorgstilbud, enn for eksempel med fengsel?
- Et kapittel 9-vedtak er ingen straff, men en systematisk avverging av bestemte handlinger. Tiltak skal være skadeavvergende, ikke straffende, ifølge kapittel 9
- Et kapittel 9-vedtak kan forebygge at personen begår kriminelle handlinger som vedkommende må svare for (og som påfører andre lidelse). Er det en fordel å bli anmeldt og eventuelt straffet?
- Kommunene er pålagt å sørge for nødvendige og forsvarlige helse- og omsorgstjenester. Ifølge Helsedirektoratet gjelder det *uavhengig av størrelsen på hjelpebehovet, ressurs- og personellbehov mv.*

Men NFU-artikkelen kan ha rett i at det er likheter mellom straffelov og kapittel 9, særlig ved at kapittel 9 har åpnet for frihetsberøvelser som ligner på hjemmesoning, ikke med elektronisk kontroll, men innelåsing og fotfølging

Ellers fungerer også straff i form av soning «skadeavvergende», i den forstand at mange handlinger hindres når personen soner

6.3.2. Straffelov

- Rundskrivet beskriver bruk av politi (s. 50), for eksempel til å ta seg inn i personens bolig og til å finne og transportere personen
- Noen ganger hjelper det at:
 - Politiet snakker med personen, eller at
 - Fornærmede eller andre truer med politi
- Straffeloven har kanskje vært mest aktuell for personer med utviklingshemning som:
 - Ikke mottar tjenester, og som
 - Politiet i utgangspunktet ikke vet har utviklingshemning
- (Ca. ti prosent av innsatte i norske fengsler har utviklingshemning. Men det kan være fordeler med å ha utviklingshemning, med de følger det kan ha for testresultater og annet som inngår i en vurdering)
- Uansett er antall innsatte med utviklingshemning lavt i forhold til de med lett utviklingshemning som får tjenester, og de med utviklingshemning som hverken har diagnose eller tjenester. Den siste gruppen kan telle titusener.)

Kanskje anmeldelse skal brukes mer aktivt, men selvfølgelig svært selektivt, både av atferdsregulerende og normaliserende hensyn?



7. Atferd som medfører vesentlig skade, inkludert kriminell atferd, som andre utfører mot personer med utviklingshemning

7.1. Vesentlig skade, eventuelt kriminalitet

- Vesentlig skade som følge av handlinger som andre begår mot personen, er knapt beskrevet i rundskrivet
- Men mange typer vesentlig skade kan imidlertid påføres av andre (mer?):
 - Fysisk skade på egen person: Vold i nære relasjoner, inkludert seksuelle overgrep
 - Psykisk skade på egen person/hemming av egen utvikling: Psykisk mishandling, ulike former for utnyttning, manglende ivaretagelse av personlig trygghet
 - Sosial fornedring: Bli skjelt ut og det som verre er (psykisk mishandlet) i andres nærvær
 - Materielle skader på egne eiendeler: Økonomisk utnyttning

7.2. Virkemidler, begrensninger

7.2.1. Kapittel 9

- I tillegg til at slike former for vesentlig skade er lite dekket, står det lite om aktuelle framgangsmåter og om etisk og faglig forsvarlighet
- Det kan også tenkes situasjoner der den som volder vesentlig skade, er veldig pågående og vanskelig for tjenesteytere å stoppe

-

7.2.2. Straffelov

- Mange som vært med på å prøve å beskytte personer med utviklingshemning ved å anmelde noen som har begått kriminelle handlinger mot dem, har møtt lunken interesse
- Det har vært vanskelig ut fra overgriperens rettssikkerhet, og på grunn av vanskelig etterforskning
- Strenge beviskrav medfører uansett at mange saker ikke vil føre til dom

7.3. Virkemidler, muligheter

7.3.1. Kapittel 9

- I praksis er nok kapittel 9 ofte den beste og mest stabile løsningen
- En del av tiltak kan være å hindre at personen oppsøker den eller de som påfører vesentlig skade (som når personen selv hindres i å utføre vesentlig skade)
- Det spesielle er framfor alt å hindre den eller de som forvolder skade, det vil si utenforstående, i å oppsøke personen, på flere måter:
 - Regler for kontakt, det vil si hyppighet og lengde på besøk, og at tjenesteytere deltar
 - Kontroll med telefon, SMS og andre medier
 - Tjenesteytere kan fungere som «vekker» som skal hindre at overgriper fysisk oppsøker personen
 - Fotfølging, tett oppfølging
 - Varsling og overvåking
- Verge blir viktig, og må ut fra § 33 i vergemålsloven, på vegne av personen si at det ikke skal være kontakt («...Er den som er satt under vergemål, ikke fratatt den rettslige handleevnen, kan vergen ikke foreta disposisjonen hvis den som er satt under vergemål, motsetter seg det. Dette gjelder likevel ikke hvis han eller hun ikke er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer...»)
- Det må begrunnes med at personen ikke forstår skadeomfanget, altså at personen ikke har samtykkekompetanse i det aktuelle spørsmålet

NFU mener at det galt å bruke kapittel 9-vedtak for å hindre at en person med utviklingshemning misbrukes seksuelt, mobbes eller kommer i andre uheldige situasjoner, og at offeret, eller personen med utviklingshemning, pålegges restriksjoner for å unngå alvorlige hendelser...

De kaller det å «rette baker for smed»

Bruk av kapittel 9 kan nok være diskutabelt, men:

- Det kan altså være vanskelig, for ikke å si dødfødt, å bruke politiet. Det spørres også om det kan være en varig og stabil løsning
- Også den som volder vesentlig skade, pålegges restriksjoner, ved at kontakten med offeret begrenses eller elimineres
- Hvis restriksjonene ikke medfører klare fordeler for offeret, ved å hindre eller begrense vesentlig skade og ved at personen dermed opplever lettelse, så hadde neppe kapittel 9-vedtaket vært gjort eller godkjent. Dermed er det vanskelig å se at personen opplever begrensningen som *inngripende*, men heller som en støtte, som det skal være
- Et offer kan ha vanskelig for å forstå hvilke overgrep vedkommende utsettes for, og å ha utviklingshemning gjør det ikke lettere
- Som for barn er straff lite hensiktsmessig for å forhindre overgrep og omsorgssvikt

- Å «rette baker for smed» er dessuten å *straffe* en for noe som en annen har gjort. Uttrykket er derfor misforstått i denne sammenhengen
- Bruk av kapittel 9 betyr likevel at noen med utviklingshemning hindres i atferd som vi andre slipper unna med fordi bare politi og straffelov kan hindre oss
- Men forskjellsbehandlingen kan vel begrunnes med utviklingshemningen, og med at personen dermed ikke forstår sitt eget beste fullt ut?
- Det er vel derfor vi har kapittel 9?
- Er det, for å unngå å diskriminere, en løsning å overlate mer til politi og mindre til kapittel 9?

7.3.2. Straffelov

- Selv om politiets rolle har vært uklar og til dels svak, er ting i bedring
- Sårbare voksne, selvfølgelig inkludert personer med utviklingshemning, har krav på tilrettelagte avhør, som ofte gjennomføres i regi av Statens barnehus
- Besøksforbud. (Men hva når den som volder skaden, likevel oppsøker personen, eller personen med utviklingshemning ønsker kontakt med overgriperen? Besøksforbud er også tidsbegrenset)
- Generelt er det nok bedre muligheter i dag for å bruke straffelov for å hindre at noen utsetter personen for vesentlig skade



Eksempler

Eksempler- litt om bakgrunn

- Personer i ulik alder fra ungdomsalder, begge kjønn, også personer i godt voksen alder
- Omfattende tjenester over flere år, eller marginale tjenester
- Noen har hatt videregående skoletilbud med vektlegging av selvbestemmelse, og «møtet» med «rimelige» krav kan bli en utfordring
- Flere tilfeller der «relasjonen» mellom tjenestemottakeren og tjenesteyterne er «anstrengt»
- De fleste har bistandsbehov til bl.a. praktiske gjøremål og medikamentadministrasjon og helseoppfølging for øvrig

Handlinger/problematferd/vesentlig skade

- Gjennomgående samhandlingsproblemer, med bl.a. protester mot gjøremål (ADL) og dagtilbud/arbeid
- «Lang småkriminell karriere» med naskeri, tyveri, vold mot offentlig tjenestemenn, vold mot andre personer, ulike seksuelle straffbare handlinger, rus, diverse hæververk, ordensforstyrrelse, opphold på uberettiget sted, trusler, falsk alarm etc.
- I tillegg utsatt for ulike former for utnyttelse, overgrep, trafikkfare, manglende helseoppfølging, manglende ivaretagelse av personlig trygghet, forverring av psykisk helse etc.

Ulike tilfeller

- Flere tilfeller med et sammensatt bilde med hensyn vesentlig skade
- Også tilfeller med et helt avgrenset problem

Andre løsninger

- Atferdsavtaler etc.
- Samhandlingsregler/miljøtilrettelegging, inkludert økt bemanning
- Tilpasset dag/arbeidstilbud
- Samtaler med politi/Barnehus etc.
- Veiledning og tilpasset bistand
- Samtale/utredning/oppfølging av ulike spesialister etc.
- Samarbeid med pårørende

Faglig forsvarlighet

- Samarbeid med habtj. over flere år
- Forsøkt å avdekke årsaker til problematferden
- Forsøk på ulike tilnærminger for å redusere forekomst av problematferd
- Et omfattende opplegg for veiledning, opplæring, oppfølging og evaluering når tiltak iverksettes

Forholdsmessighet

- Vilkåret om forholdsmessighet blir ofte avgjørende i «slike» saker
- Vilkåret om forholdsmessighet omfatter momenter som omtales i rundskrivet under etisk forsvarlighet
- Slik sett er vilkårene om etisk forsvarlighet og forholdsmessighet litt «smør på flesk» og det finnes ikke tilsvarende i annen tvangslovgivning

Forholdsmessighet forts.

- Momentene som nevnes i rundskrivet om etisk forsvarlighet har likevel betydning når forholdsmessighet skal vurderes
- Disse momentene er:
 - omfanget av fysisk maktbruk,
 - grad av frihetsinnskrenkning (bevegelsesfrihet) ved f.eks. fastholding,
 - grad av ubehag eller belastning,
 - hvor uvanlig tiltaket er (her nevnes bruk av lyd, smak eller lukt for å avbryte en skadevoldende handling),
 - hvilken situasjon tiltaket benyttes i (tvang i det offentlige rom)
 - retten til å være seg selv (mindre aktuelt i nødssituasjoner)

Forholdsmessighet forts.

- Vurdere om det er holdepunkter for at tvangstiltakene vil utløse sinne, frykt, angst eller en følelse av å bli ydmyket eller krenket
- Vurdere hvordan tvangstiltakene vil påvirke samhandlingen mellom tjenestemottakeren og tjenesteyterne
- Vurdere hvordan tvangstiltakene vil påvirke tjenestemottakerens delaktighet i ulike gjøremål, inkludert sosial samhandling

Forholdsmessighet forts.

- Forholdsmessighet innebærer at belastningen tiltaket påfører personen må stå i et rimelig forhold til den skaden tiltaket skal avverge eller begrense
- Belastningen tiltaket påfører personen må framstå som rimelig når man vurderer den opp mot de positive konsekvensene tiltaket er ment å ha for personen eller andre.
- Vil personen stå igjen med en «personlig gevinst»?
- I tilfeller der risikovurderingen tilsier at det er nødvendig å iverksette tiltak etter § 9-5 tredje ledd bokstav a eller b for å hindre alvorlig fysisk eller psykisk skade på andre personer, vil det som hovedregel måtte anses som forholdsmessig å bruke den tvang som er påkrevet

Noen utfordringer

- For svak dokumentasjon av vesentlig skade
- I noen tilfeller er tiltaksbeskrivelsene lite presise, og det er tilfeller (vedtak) uten tiltaksbeskrivelse
- Ved klage vektlegges risiko og fare for gjentatte handlinger, voldsrisikovurderinger
- For svak dokumentasjon av andre løsninger
- Lite omfattende forholdsmessighetsvurderinger
- Ofte sparsommelige beskrivelser av tjenestemottakerens holdning til tiltakene
- Ved fornyelse av vedtak er i flere tilfeller evalueringen lite omfattende og spesifisert

Unnfallenhet

- Unnfallenhet over år er slående
- Ulike «aktører» «kvier» seg år etter år
- Det hele må i flere tilfeller «toppe seg», før tiltak iverksettes
- Sannsynligvis ville langt tidligere tilpasset innsats redusert «omkostningene» i flere tilfeller